

Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine

Şaban Ali DÜZGÜN*

Özet:

Çağdaş dünyada İslamofobinin gittikçe zemin kazandığı görülmekte, İslam her türlü mecrada medeniyete düşman ve terörle bağlantılı bir din olarak anılmaktadır. Bu tutumun yeni olmadığını tarihsel köklere sahip olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte günümüzde yaşanan 11 Eylül benzeri bazı feci olaylar İslamofobiye yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu olayların tetiklediği ilk refleks, bütün bu şiddetin kaynağı olarak Müslümanları değil, Kur'an'ı görmek şeklinde kendini ortaya koymuştur. Bu yaklaşımın yanlışlığından hareket ederek, meselenin İslam değil Müslümanların içinde bulunduğu kültürel, dinsel ve sosyo-politik şartların analiz edilmesiyle elde edilecek verilerin daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunmayı mümkün kılacağını düşünüyoruz. Başka bir ifadeyle tartışma teolojik bir zeminden antropolojik bir zemine kaydırılmalıdır. Müslümanlar tartışmasız kendileri dışındaki insanlarla barışçıl bir yaşam sürmek isterler. Ama dinlerine ve kutsal değerlerine yapılan hakaretler ve hak ihlalleri onları kendilerini savunma ve başkalarına tolerans gösterme gibi bir ikileme sürüklemektedir. Müslümanlara karşı biriktirilen öfke sebebiyle İslamofobinin bir insan hakları meselesine dönüştüğünü söylemek gerekir. Meydana gelen her kötülüğü Müslümanlarla irtibatlı düşünmek bu ihlalin ilk şeklidir. Bu fobinin bir dereceye kadar haklı sebepleri olduğunu biliyoruz. Bu da bizi iki şeyi yapmaya yönlendirmelidir: İlk olarak bu fobinin kaynaklarını kurutmak, ikinci olarak da bunu kullanarak İslam'ı ve Müslümanları mahkûm etme stratejisi geliştirenlere karşı bir strateji geliştirmek. Aşağıdakiler bu stratejinin bir parçası olarak görülmelidir: Çoğulculuk ve başkasına tolerans; ilişkileri temel hak ve özgürlükler temelinde yürütmek; insanın bağımsız varlığına saygı duymak başka bir ifadeyle dinden, etnik kökenden, kültürden, coğrafyadan bağımsız olarak insana sırf insan olduğu için saygınlığını koruyacak muamelede bulunmak ve hukukun temel normlarını evrensel bir hâkimiyete kavuşturmak: Dürüst bir yaşam sürmek ve bunu herkes için talep etmek (honestevivere); başkalarının haklarını ihlal etmemek (alterumnonleadere); herkese hak ettiğini eksiksiz vermek (suumcuiquetribuere). Doğu'da da Batı'da da insan ilişkilerine bu kavramlar hayat verdiğinde, İslamofobi gibi bir marazı ortadan kaldırmak için iyi bir başlangıç yapılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Çoğulculuk, Temel haklar ve sorumluluklar

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, duzgun@ankara.edu.tr.

Intifada in Europe: On the Islamophobia and the Future of Islam in Europe

Abstract:

It seems that Islamophobia is becoming both increasingly prevalent and societally acceptable in the contemporary world. Islam is seen as a threat to civilisation and is connected to terrorism through all channels of society. But it should be added that the issue is not a new event but rather it is the continuum of historical anti-Muslimism. But with the new catastrophic events it got new dimensions. Texts regarding Islamophobia take the outset of this phenomenon as 9/11 and treat Muslims' Holy Book, i.e. the Qur'an as the main source of all malign events. Our text proposes the opposite way. Muslims rather than Islam is to be analyzed with all their economic, cultural and political background and the studies must be transformed into anthropological ones rather than theological. Of course, majority of Muslims would want to live in a peaceful environment in harmony with a multicultural culture. But they many times are faced with the dilemma of dealing with the blasphemous acts of non-muslims towards their religious values and with tolerating them. It must be kept in mind that Islamophobia is increasingly becoming a human rights issue with the rage and fury hoarded against Muslims worldwide. This violation starts with identification of everything bad with Muslims. A sui generis McCarthyism in on the process against them. To some extent unfortunately this phobia has its own right ground. This requires to do at least two things: To get rid of the sources of this phobia first. And then to develop new strategies in view of the strategies that misuses all malign event to condemn Muslims and Islam. And the following terms should be fostered among all: pluralism and tolerance; to interact on the basis of rights and responsibility; to respect the independent existence of human kind, i.e. to treat him irrespective of his religion, race, gender, etc. and to focus on the basics of law, i.e. live an honest life (honestevivere); do not violate others' rights (alterumnonleadere) andgiveevery single body his rihgts (suumcuiquetribuere).

Keywords: Islamophobia, Pluralism, Basicrights and responsibilities

İslamofobiye Kaynaklık Eden Öfkenin Kaynağına Dair

Öncelikle iç ve dış etkenler karşısında Müslümanları öfke patlamasıyla militanlaşmaya iten ve nihayetinde onları bir korku kaynağına dönüştüren sebeplere ilişkin bir analiz elzem görünmektedir. Batı'da ya da İslam dünyasının kendi içinde oluşan İslamofobiye kaynaklık eden bu olaylara kısaca göz atmak, meselenin bileşenlerini analiz etmede yardımcı olacaktır.

Hz. Peygamber'le ilgili Batı'da yaratılan kasıtlı bozuk imaj çabası, özellikle Güney Asya Müslümanlarını duygusal bir tepkiye itmektir. Batı'da üç Monoteist dinin her birine ayrı muamele edildiğinin görülmesi Müslümanların kızgınlığını tetiklemektedir. Onlara göre, kutsala hakareti (*blasphemy*) yasaklayan kanunlar, Hıristiyanları ve Yahudileri korumakta ama Müslümanların haklarını önemsememektedir. Ülkelerindeki dışlayıcı ve baskıcı politik çevre, siyasal

İslamcılarını birçok isyan hareketine şahitlik eden evrensel bir radikalleşme sürecine sokmaktadır.

Batı, gözle görülür bir şekilde bugün çok daha az Hıristiyan bir karakter çiziyor olsa da Müslümanlar onları hâlâ Hıristiyan olarak görmektedir. Hz. Muhammed'den bugüne bin yılı aşkın bir süre içerisinde İslam, sadece Haçlı Seferleri'yle kesilen büyük bir zafer tarihi yaşadı. Fetihler dönemi 1683'teki başarısız Viyana kuşatmasına kadar devam etti. Viyana'dan sonra, özellikle de 19. ve 20. yüzyıllarda Batı sömürgeciliği döneminde İslam tarihin bir köşesine itildi. Gelenen bu durum, günümüz cihatçılarındaki öfkenin ve kızgınlığın kaynaklarından biri durumundadır.

11 Eylül olayları, bazı gayr-i müslimleri giderek artan bir şekilde, İslam'ın demokratik değerlerle uyum göstermeyen bir din olduğu yönünde ikna etti. Diğer taraftan bazı Müslümanlarda da Batı'nın İslam'ı hem bir din hem de kimlik olarak inkâr ettikleri yönünde güçlü bir kanaat oluştu. Müslümanlarla gayr-i müslimler arasındaki ilişkilerin büyük kısmına tek tipleştirme ve önyargılar hâkim olmaya başladı. Bu da karşılıklı olarak birbirini anlamaya yardım etmeyen, aksine güvensizliği tetikleyen bir ortam yarattı ve her iki taraf üzerinde olumsuz etkileri olacak şekilde, Müslümanların bir tür kültürel ve coğrafi gettolaşma sürecine girmelerine sebep oldu. Müslümanlar Batı'da bütünüyle reddedilmese bile 'yabancı', 'farklı' ve 'normal olmayan' vatandaşlar kategorilerine yerleştirildiler ve Batı kurumları onları, 'yeni dünya düzeninde bir yerlere konumlandırılması gereken özel bir nüfus' olarak algılamaya başladı.

G. Kepel, 11 Eylül olayının, genç insanları siyasal İslamcı örgütlerden uzaklaştırmanın aksine, özellikle Avrupalı Müslüman gençlerin içine kayacağı bir anafor yarattığını yazmaktadır.¹ Bunun sonucunda da Batılı ülkelerde yaşayan Müslümanlar, kendi zihinlerinde tek tip ve ideolojik bir kalıba oturttukları bir 'Batı' ve bunun karşıtı olarak da yine tek tip bir Müslüman algısı yaratmışlardır. Bu yüzden cihat teriminin, geleneksel anlaşılma biçiminden farklı olarak, bağımsız bir yaşam biçimini geliştirmenin aygıtı olarak görülmesi şaşırtıcı değildir.²

Bu sorunları çözmek isteyen politikacılar ve akademisyenler, olaylara birer politik mesele olarak yaklaştılar ve sözümlerine onları medeniyetler çatışması, çok kültürlülüğün başarısızlığı, Irak'ın işgali, Müslümanların yabancılaşması, genç Güney Asyalıların toplumsal olarak gettolaşması, radikal imam ve vaizler gibi temalara odaklanmaya başladılar. Bütün bu unsurlar neden elimizdeki mozağin karışık parçalardan oluştuğunu açıklamaktadır ama bu, yine de neden böyle bir insan mozağının elimizde bulunduğunu açıklamamaktadır. Neden kendilerini Müslüman olarak adlandıran insanların bir kısmı cihat adı altında hem kendilerini hem de masum insanları öldürme kararını verebilmektedirler? Neden bazı Müslümanlar bu

¹ Kepel, G., *The War for the Muslims, Islam and the West*, Cambridge, MA: Melnap Harvard, 2004, s. 271.

² Marranci, Gabriele, *Jihad Beyond Islam*, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006, s. 9.

tür bir cihadı cinayet olarak adlandırırken, diğerleri böyle bir adlandırmaya karşı çıkmaktadırlar?

Bu tür hareketlerin tek tip olarak algılanmasını sağlamak için İslam dünyasında ilginç bir plan uygulamaya konulmuştur. Cihadın dinî ve ruhsal boyutundan ziyade politik bir aygıt olarak algılanmasını sağlamak üzere, geleneksel İslami bilginin ve bu bilginin propagandasının yapıldığı camilerin alternatifleri başka bir ifadeyle paralel camiler yaratılmaya başlanmış ve geleneksel cami algısına alternatif olarak bu yeni bağımsız mescitlerde aşırılıklar anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun en iyi örnekleri olarak Mısır'da Hasan el-Bennâ'yı, Pakistan'da da Mevdûdî'yi verebiliriz.

Hasan el-Bennâ, gittikçe büyüyen Kahire şer odağının üstesinden gelmek için geleneksel cami vaazlarının yetmeyeceğini hissetmiş ve kahvehanelere gençleri seferber ederek daha kökten söylemleri halka ulaştırmaya başlamıştı. Bu genç insanlar daha sonra *İhvân-ı Müslimîn* (Müslüman Kardeşler) denen organizasyonun embriyosunu oluşturdular. Mevdûdî Pakistan'da neden alternatif bir yapılanmaya gitmek zorunda olduğunu şöyle ifade etmektedir:

*"Son çare olarak böyle bir organizasyon kurmak zorunda kaldık. Yıllarca Müslümanları, yanlış yollardan dönmeye ve gayretlerini Allah'ın kendilerine emanet ettiği görevi yerine getirmeye çağırıyorum. Bütün Müslümanlar bu çağrıya kulak vermiş olsalardı, hepsi cemaat statüsünü elinde bulunduran tek bir örgüt yaratabilirlerdi."*³

Aslında İslam insanlara 'dinî' sıfatını başına eklemeyen bu tür bir otorite kullanma konusunda izin veriyor görünmektedir. İslam'da ruhban ve ruhban olmayan ayrımının olmaması, dinî metnin herkes tarafından yorumlanabilmesinin yolunu açmaktadır. Bu da bu insanların, metni kendilerine otorite sağlayan bir yorumlamaya tabi tutmalarına ve kendilerini desteklemek için birçok ayeti bağlamından koparma yoluna gidebilmelerine neden olmuştur. Özellikle Amerika ve Avrupa'da imamların çoğu klasik imam görevinin yanına birçok görevi kendilerine eklemiş bulunmaktadır. İslam'ı öğretmek, buldukları yabancı kültüre ayak uyduramayan cemaate liderlik etmek, hastalara ve matemlilere ziyarette bulunmak, aile danışmanlığı yapmak gibi görevler, imama geniş bir faaliyet alanı yaratmıştır. Müslüman olmayan ülkelerin anılan alanlarda yaşadığı boşluk sebebiyle cami, geleneksel fonksiyonunun dışında birçok vazifeyi üstlenmek zorunda kalmakta, imamlar da eğitim almadıkları birçok alanda iş görmeye başlamaktadırlar. Amerika'da bir mescit çoklu bir organizasyon görünümündedir: içinde namaz kılınacak bölümü, eğitim merkezini, politik ve sosyal mekânları, gayr-i resmî mahkeme salonunu, sağlık kliniğini barındırmaktadır. İmam hem bir namaz kıldırıcı ve dinî bilgileri aktaran kişidir hem de eğitimcidir, muhasebecidir, hayır için para toplayandır, politik hatiptir, gayr-i resmî yargıç ve danışmandır. Her bir caminin tek

³ Mevdûdî, *Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah*, trans. By Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986, s. 73-74.

bir imamı olduğunu düşündüğümüzde, doğal olarak hiçbir imamın, bu kadar görevi etkin bir şekilde yerine getirmesi beklenmemelidir.

Caminin bir İslam merkezine dönüştürülmesi, bazı ihtiyaçların karşılanmasını sağlamıştır, fakat aynı zamanda bu kurumun dinî karakterinin zayıflaması gibi bir sonuç da doğurmuştur. Amerika'da bazı Müslüman kuruluşlar yerel bir kulüpten yahut locadan ayrılamayacak bir yapıdadır ve aynı etnik kökten insanları kendine çeken bu yerler, bu kulüp ve loca imajını gittikçe güçlendirmektedir. Bazı durumlarda bu kuruluşlara dans salonlarının eklendiği bile gözlenmektedir.⁴

Müslümanları tek merkezden yönetecek bir güç olarak hilafetin ortadan kalkması da bu çoklu yapının oluşmasında etkili olmuştur. Eğer hilafet yaşamış olsaydı, Roma Katolik bürokrasinin kurduğu monastik düzene benzer bir şekilde bir cami yapılanması yaratılabilir ve bu yapılanmanın otoritesiyle Müslüman dünyası kontrol edilebilirdi. Böyle bir merkezî otoritenin olmayışı, Müslümanları kendi organizasyonlarını yaratmaya itmiştir.⁵

İslamofobi ve Müslümanların Batı'daki Varlığı

İslam'ın ve Müslümanların Batı'da özel olarak da Avrupa'daki varlığı, ilgili ilgisiz çok farklı tartışmalara konu yapılmaktadır. İslam'ın kutsal kitabını Hitler'in *Kavgam*'ıyla karşılaştırıp ortadan kaldırmak isteyenlerden, Müslümansız bir Avrupa özlemine dile getirenlere kadar uzanan fikirler seslendirilmektedir. Hitler Almanya'sında, Yahudilere uygulanan soykırım öncesinde, Yahudileri itibarsızlaştırarak onlara karşı nefreti zirveye taşıyan *Der Stürmer* (*Saldırgan*) karikatür dergisinin misyonunun bir benzeri, bugün Avrupa genelinde benzer yayın organlarının Müslümanlara karşı yapılmaktadır. Bu da Müslümanlara karşı nefreti körükleyen her türlü söylemin bütün ciddiyetiyle ele alınıp mücadele edilmesi gereken bir dönemden geçtiğimizi göstermektedir.

Bu mücadelenin önemli bir kısmı zamanın ruhuna uygun olarak kelimeler üzerinden semantik bir zeminde yürüyecek gibi görünmektedir. Buna *semantik savaş* adı verilmektedir. Kelimeler üzerinden yaratılan algıyla İslam'ın ve Müslümanların küresel ölçekte nasıl mahkûm edilmeye çalışıldığını hepimiz görmekteyiz. Bütün bu algı operasyonlarının sonucunda *Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Gözlem Merkezi*'nin (EUMC) raporuna göre Müslümanlar; İngiltere, Hollanda, İsveç ve Danimarka gibi ülkelerde gittikçe artan fiziki saldırılara maruz kalmaktadır. Avrupa'da 11 Eylül saldırılarından sonra yabancılara saldırının on üç kat arttığı rapor edilmektedir. Mademki medeniyetler arası mücadele, kelimeler üzerinden devam edecek; o zaman Müslümanların bütün tarihsel birikimlerini gözden geçirerek İslam'ı modern dünyanın zihnine hitap eden bir söylemle

⁴ Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford: Oxford University Press, 1992, s. 96.

⁵ Poston, Larry, *op.cit.*, s. 97.

insanlığa sunmaları gerektiği açıktır. Avrupa'da en fazla Müslüman nüfusa sahip ülke durumundaki Fransa'nın İçişleri Bakanının "Yahudi-Hıristiyan geleneğini derinden laikleştiren Fransa, kendi Müslümanlarının da bir kimlik inşa etmelerine yardımcı olacaktır..." (*Le Monde*, Paris, 13.09.2005) ifadesi Avrupa'nın Müslümanlardan böyle bir beklentisi olduğunu ipuçlarını vermektedir.

Ama bunun çok da kolay olmadığını söylemek gerekir. Zira sömürgecilikten kurtulmak için milyonlarca kurban veren Müslümanların kolektif hafızalarındaki derin yaralar, Avrupa'ya entegrasyonunu doğal olarak zorlaştırmaktadır. Filistin, Irak, Afganistan, Çeçenistan, Bosna gibi coğrafyalarda Amerika'nın ve Batı'nın sebep olduğu katliamlar da bu hafızaya yeni yaralar eklemektedir. Bütün bunlarla birlikte Batı kaynaklı bu olumsuzluklara yüksek sesle itiraz eden ve Müslümanları yargılamayı değil anlamayı önceleyen sağduyu sahibi Batılıların varlığı da unutulmamalıdır. Müslümanların radikalleşmesini Bush'un Irak saldırısına bağlayıp neo-con'ları şiddetle eleştiren Londra'nın eski belediye başkanı Ken Livingston'un bu sözleri aslında akl-ı selim sahibi Batılı entelektüellere tercüman olmaktadır. (BBC News Online, London -13 September 2005). Ama Batılı zihnin, bu söylemin çok daha ötesine geçen bir metodoloji farklılığına ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu kaleminden olmak üzere eskiden İslam ve Batı yahut Müslümanlar ve Batı şeklinde yapılan kategorik ayırım yerini, Batı'da İslam veya Batı'da Müslümanlar şeklinde bir entegre kullanıma bırakmalıdır. Müslümanları kendi topraklarında azınlık olarak gören ve onların dinlerini, kültürlerini oryantalist zaviyeden inceleyen Batılı akademisyenler, çalışmalarını hızlı bir şekilde antropolojik araştırmalara kaydırmak durumundadır. Şüphesiz bunu yaparken Andrew Hussey'in *French Intifada* adlı eserinde kullandığı gibi suçlayan ve küçümseyen bir dil kullanmamalıdır. Fransa ile sömürdüğü Arapların şimdi Fransa'da nasıl bir hesaplaşma içine girdiklerini göstermeye çalışan Hussey'in çalışması meseleyi antropolojik (bir insan sorunu) olarak temellendirmesi açısından önemlidir. Ama kullandığı dil, son derece itici ve provokatiftir. Batılı entelektüeller, Müslümanları yargılamayı değil anlamayı, kurulması gereken ilişkinin omurgası olarak kabul etmelidirler. İnsan odaklı sosyoekonomik, politik sorunları din üzerinden analiz etmenin hiçbir sonuç vermeyeceği görülmelidir. Müslümanları şimdiye kadar yabancı yahut göçmen olarak tanımlayan Batı, onları kendi medeniyetlerinin geçmişteki kurucu unsurlarından biri olarak kabul etmelidir. Endülüs'te 800, Sicilya'da 250 yıllık Müslüman varlığının Avrupa'nın medeniyet karakterine kalıcı etkisi unutulmamalıdır. David Levering'in *God's Crucible: Islam and the Making of Europe, 570-1215* adlı eserinde Müslümanları Avrupa medeniyetinin öncü ilk dalgası olarak tanımlaması boşuna değildir.

Sonuç

İslamofobi bugün Batı'da, İslam'a ve Müslümanlara karşı biriktirilen öfkeyle bir insan hakları ihlali ve nefret suçu olma sürecine girmiş bulunmaktadır.

Algının gerçeklerin önüne geçtiği, İslam ve Müslümanlarla ilgili değerlendirmelerin sığ ve yapay bir karaktere büründüğü bu süreçte 'iyi', 'doğru', 'güzel' ve 'faydalı' olan hiçbir şey Müslümanlarla ilişkilendirilmemekte, 'kötü' olan her şey Müslümanlarla bağlantılı olarak tartışılmaktadır. Tabiri caizse Müslümanlara karşı bir McCarthyism yürütülmektedir. İslamofobi kelimesinin analizinin ele verdiği gibi bütün bunlar *akıl dışı, kaynaksız* bir fobi mi yoksa bir gerçekliği var mı? sorusunu dürüstçe sorup cevabını vermek gerekir. Bu korkunun kaynağı maalesef var. Bu yazı bu kaynağın haklılığını ya da haksızlığını tartışma niyetinde değil. Ama iki öncelikli sorunumuzun olduğu açıktır: İlki, bu korkunun kaynaklarını ortadan kaldırmaya yönelmek. İkincisi de, bu fobiden beslenerek İslam'la ve Müslümanlarla mücadele stratejisi geliştiren güçleri boşa düşürmek için geliştirilecek karşı stratejilere odaklanmak. Uzun erimli bir mücadelenin bu bilgi zeminin tahkim edilmesi en elzem husus gibi görünmektedir. Bu zeminin tahkimi de ancak şu kavramlar üzerine oturabilir: Çoğulculuk ve başkasına tolerans; ilişkileri temel hak ve özgürlükler temelinde yürütmek; insanın bağımsız varlığına saygı duymak başka bir ifadeyle dinden, etnik kökenden, kültürden, coğrafyadan bağımsız olarak insana sırf insan olduğu için saygınlığını koruyacak muamelede bulunmak; ve hukukun temel normlarını evrensel bir hâkimiyete kavuşturmak: Dürüst bir yaşam sürmek ve bunu herkes için talep etmek (*honestevivere*); başkalarının haklarını ihlal etmemek (*alterumnonleadere*); herkese hak ettiğini eksiksiz vermek (*suumcuiquetribuere*). Doğu'da da Batı'da insan ilişkilerine bu kavramlar hayat verdiğinde, İslamofobi gibi bir marazı ortadan kaldırmak için iyi bir başlangıç yapılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Kepel, G., *The War for the Muslims, Islam and the West*, Cambridge, MA: Melnap Harvard,

2004.

- Marranci, Gabriele, *Jihad Beyond Islam*, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006.
- Mevdûdî, *Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah*, trans. By

Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986.

- Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford: Oxford University Press, 1992.

